

Η Ελπίδα σε Κρίση

Κουλτούρα και Τέχνη στην εποχή της παγκοσμιοποίησης

Ο Ζωγράφος και συγγραφέας Γιώργος Μιχελακάκης (φωτό: Γιάννης Δραμιτινός)

Κώστας Παπαλιώζης

Ο καπιταλισμός καθώς σπρώχνει τους αγρότες στην εκποίηση της γης τους, τους μετατρέπει σε μισθωτούς-προλετάρους.

Μαρξ

Στα έργα του Παπαλιώζη λοιπόν, έχουμε το δύσκολο πάντρεμα δύο διαφορετικών εικονογραφικών μορφολογικών χαρακτηριστικών:

α) Από τη μια τα βυζαντινά μορφολογικά χαρακτηριστικά που εκπροσωπούν την παράδοση. Και για να γίνουμε σαφέστεροι, εκπροσωπούν τις κλειστές αγροτικές κοινωνίες των χωριών, όπου οι σταθερές αξίες εκφράζονταν με μέσα μορφολογικά, που αναπτύχθηκαν από την συγκεκριμένη θρησκευτική λογοτεχνία και εικονογραφία.

β) Από την άλλη μεριά την παράδοση του εξπρεσιονισμού, που είναι γέννημα

των νεωτερικών κοινωνιών, ανθρώπων που βίωσαν το σοκ του περάσματος από το χωριό στην πόλη, την εκβιομηχανοποίηση, τον καπιταλισμό, τον συμφυρμό με ανθρώπους άγνωστους και με ρυθμούς ζωής γρήγορους, όπου πλέον ούτε η θρησκεία ούτε η επιστήμη δύναται να χαρίσει την πρεμία στον άνθρωπο, και όπου η ψυχική αγωνία παραμορφώνει τη σκέψη.

Η συνύπαρξη των δύο παραπάνω διαφορετικών παραδόσεων μέσα στο έργο, δημιουργεί έναν υβριδισμό ο οποίος προκύπτει από τη συνάντηση του παλιού με το νέο, και είναι ένα χαρακτηριστικό που το συναντάμε γενικά στον άνθρωπο του χωριού που μετανάστευσε στις βιομηχανικές καταναλωτικές πόλεις, όπου ο άνθρωπος υποβάλλεται σε λειτουργίες, κανόνες και διαδικασίες καταγραφής και ελέγχου, διατεταγμένες ανεξάρτητα από τα άτομα και τα προσωπικά τους χαρακτηριστικά.

Η ταξικότητα. Είδαμε πως μορφολογικά το έργο του Κ.Π. ενώ φέρει μια παράδοση με στοιχεία βυζαντινά και κλασικά, αυτά σε μεγάλο βαθμό αναιρούνται, με την εισχώρηση εξπρεσιονιστικών μορφολογικών στοιχείων, που εκφράζουν ανασφάλεια. Αυτή η ανασφάλεια είναι που περιγράφει την κατάσταση της κοινωνικής θέσης του ατόμου. Ας δούμε πως αυτή η ανα-

Μετανάστες. Ελαιογραφία σε ξύλο, Μεμβούρνη 1978.

σφάλεια εκφράζεται στους εργάτες που ζωγραφίζει, και η οποία δηλώνει την ποιότητα της ταξικής συνείδησης που κουβαλά η ταυτότητα του μετανάστη εργάτη στη βιομηχανία, τη συγκεκριμένη περίοδο της δεκαετίας του 1970 και με την κρίση στην αγορά εργασίας που είχε εκδηλωθεί τότε.

Στο πρώτο έργο που αναλύουμε, έχουμε το μπούστο ενός εργάτη. Δεν υπάρχει εστίαση στις μηχανές του εργοστασίου, αυτά αφαιρούνται για να προβληθεί ο άνθρωπος μόνος. Ο καλλιτέχνης τον αποδίδει με γήινους χρωματικούς τόνους. Κοιτάει κατάματα τον θεατή με ένα κουρασμένο αποκαμωμένο βλέμμα. Φοράει ποδιά και στον σκοτεινό φόντο γράφει με μεγάλα γράμματα κατά τον Βυζαντινό τρόπο, Spot Welder. Ο Παπαλιώζης δεν θέλει να αφήσει καμία παρερμηνεία για το επάγγελμα, όσο και για τη δυσκολία της ειδικότητας αυτού του εργάτη, που - τότε πριν εισαχθεί ο πλήρης αυτοκινητοβιομηχανίας. Οι φιγούρες των ανθρώπων που φτιάχνει, δεν έχουν τίποτα από την αταβιστική φιγούρα του ρωμαλέου εργάτη που βλέπουμε στις διαφημίσεις που πλασάρουν εργατικές φορεσιές. Ούτε τίποτα από την ιδεολογική φιγούρα του

πάλαι ποτέ σοσιαλιστή εργάτη που χαμογελούσε, ή που απεικονιζόταν στα πανό της πρωτομαγιάς με σκωμένο το μπράτσο και σφιγμένη τη γροθιά. Οι φιγούρες των εργατών του Κ. Παπαλιώζη παραπέμπουν στον άνθρωπο-αναλώσιμο υλικό- των πολυεθνικών εταιριών.

Αυτός ο άνθρωπος δεν έχει αυταπάτες για το τι του συμβαίνει. Τα ζοφερά χρώματα με τα οποία έχει αποδοθεί η σκηνή και η κατά μέτωπο απεικόνιση όπου οι ματιές συναντώνται, δεν αφήνουν καμία παρερμηνεία για το είδος της γνώσης που αποκομίζει ο καλλιτέχνης, καθώς και των συναισθημάτων που τον πλημμυρίζουν όταν ζωγραφίζει τους εργάτες του βιωματικά.

Πρέπει να έχουμε υπόψη μας, πως στην ιστορία της τέχνης στις αρχές του 20ου αιώνα με την εμφάνιση του ιμπρεσιονισμού και μεταϊμπρεσιονισμού, προβλήθηκε μια φορμαλιστική αντίληψη για την τέχνη, από τους κριτικούς Roger Fry και Clive Bell, οι οποίοι θεώρησαν πως το καλλιτεχνικό έργο δεν παραπέμπει σε κάτι έξω από τον εαυτό του, δηλαδή στην κοινωνία μέσα στην οποία ο καλλιτέχνης ζει. Αυτή η θέση αναπτύχθηκε, επειδή ο Fry θεώρησε πως η «φαντασία» η οποία κινητοποιεί τον καλλιτέχνη, είναι ένα φαινόμενο εντελώς ανεξάρτητο από τον κόσμο που τον περιβάλλει. Αυτή η αντίληψη έχει τις ρίζες της στον Γερμανό φιλόσοφο Immanuel Kant (1724-1804), ο οποίος θεωρούσε την τέχνη - όπως και ο Πλάτωνας - ως προϊόν αποκλειστικά του ανθρώπινου πνεύματος, το οποίο αναπαράγει την ύπαρξη μιας θεμελιακά υπερβατικής ομορφιάς. Όμως με την ανάπτυξη της ψυχολογίας αυτή η αντίληψη έχασε την βαρύτητά της, μια και αποδεικνύεται πως η φαντασία αναπτύσσεται από τον οργανισμό, ως άμυνα για να αντιμετωπίσει την εξωτερική πραγματικότητα. Υπάρχει δηλαδή μια απευθείας σύνδεση μεταξύ φαντασίας και έργου τέχνης με την εξωτερική πραγματικότητα.

Η συνέχεια την άλλη Παρασκευή

Οι φιγούρες των ανθρώπων που φτιάχνει, δεν έχουν τίποτα από την αταβιστική φιγούρα του ρωμαλέου εργάτη που βλέπουμε στις διαφημίσεις που πλασάρουν εργατικές φορεσιές.